

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

THE ACTUAL PROBLEMS AND PROSPECTS FOR REFORMING OF STATE REGULATION OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN UKRAINE

**Чуєнко В.І., к.ю.н., доцент кафедри
цивільного та господарського права**

*Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

**Кузьмич А.А., магістрантка кафедри
цивільного та господарського права**

*Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

Статтю присвячено викладенню найактуальніших проблем і перспектив реформування державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. Автори зазначили, що сучасний рівень життя, непередбачувана геополітична ситуація, євроінтеграційні процеси, науково-технічний прогрес і багато інших обставин вимагають нині від кожної держави економічного, соціального розвитку країни й суспільства. Виходячи із соціологічної практики, положень правої науки й економічного потенціалу, доведено, що позитивний розвиток держави можливий лише шляхом нормального формування та функціонування підприємницької діяльності. У статті встановлено, що станом на першу половину 2020 року існує низка нагальних проблем у сфері державного регулювання підприємництва, а саме: упорядкування правового забезпечення державного регулювання підприємницької діяльності, підвищення ефективності реалізації державної регуляторної політики, відсутність матеріально-технічної та фінансової підтримки малого бізнесу, тотальний крах системи гарантій і страхування кредитних та інвестиційних ризиків. Запропоновано всі проблеми у сфері державного регулювання підприємництва класифікувати в залежності від галузі суспільного життя та господарства в Україні на політичні, економічні, проблеми міжнародного співробітництва, проблеми інформаційно-технічного забезпечення, проблеми соціальної деградації населення, проблеми безпеки здійснення підприємницької діяльності й проблеми правового забезпечення державного регулювання підприємництва. Правове забезпечення визначено авторами як основна проблема функціонування ефективного державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. Встановлено дев'ять перспективних напрямків реформування державного регулювання для покращення умов ведення підприємницької діяльності в Україні, а саме: приведення до порядку й уніфікація національного законодавства; розробка й впровадження нових правил регулювання підприємницької діяльності; реформування державної служби; спрямування державних коштів на залучення інвестицій; забезпечення доступних кредитних ресурсів; скорочення капітальних видатків; удосконалення державного планування підтримки й моніторингу; впровадження дієвих інструментів підтримки підприємництва; демонополізація ринків. Пріоритетом дослідження визначено правовий аналіз алгоритму й наслідків впровадження запропонованих реформ.

Ключові слова: державне регулювання, підприємницька діяльність, актуальні проблеми державного регулювання, перспективи реформування підприємництва, класифікація актуальних проблем, правове забезпечення державного регулювання.

The article is devoted to the coverage of the most urgent problems and prospects of reforming the state regulation of business activity in Ukraine. The authors noted that the current standard of living, unpredictable geopolitical situation, European integration processes, scientific and technological progress and many other circumstances require today from each state economic, social development of the country and society. Based on sociological practice, the provisions of legal science and economic potential, it is proved that the positive development of the state is possible only through the normal formation and functioning of entrepreneurial activity. The article states that as of the first half of 2020 there are a number of urgent problems in the field of state regulation of entrepreneurship, namely: streamlining the legal support of state regulation of business, improving the implementation of state regulatory policy, lack of logistical and financial support for small businesses, total the collapse of the system of guarantees and insurance of credit and investment risks. It is proposed to classify all problems in the field of state regulation of entrepreneurship depending on the sphere of public life and economy in Ukraine into political, economic, problems of international cooperation, problems of information and technical support, problems of social degradation, problems of business security and problems of legal regulation of state regulation. entrepreneurship. Legal support is defined by the author as the main problem of functioning of effective state regulation of business activity in Ukraine. Nine promising areas for reforming state regulation to improve the conditions for doing business in Ukraine have been identified, namely: bringing order and unification of national legislation; development and implementation of new rules for regulating business activities; civil service reform; directing public funds to attract investment; providing available credit resources; reduction of capital expenditures; improving state support and monitoring planning; introduction of effective tools to support entrepreneurship; demonopolization of markets. The priority of the study is the legal analysis of the algorithm and the consequences of the implementation of the proposed reforms.

Key words: state regulation, business activity, actual problems of state regulation, prospects of business reform, classification of actual problems, legal support of state regulation.

Підприємництво по своїй сутності є дуже особливим видом зайнятості, яка охоплює всі сфери життя суспільства й виступає рушійною силою для творчої діяльності громадян і, звичайно, зазнає значного впливу й контролю з боку держави від оподаткування до ціноутворення. Так, державне регулювання створює те середовище, в якому діють підприємці, забезпечуючи захист права власності, виконання договірних зобов'язань, що є суттєвими для діяльності підприємств.

Однак нині під впливом глобальних економічних трансформацій, епідеміологічної ситуації в Україні й світі суб'єкти підприємницької діяльності опинилися в зовсім нових умовах господарювання, що вимагає від державних органів

влади будівництва новітніх ефективних концепцій державного регулювання та підтримки підприємницької діяльності. Саме тому знаходження оптимальної та ефективної взаємодії державного й підприємницького секторів є актуальною проблемою насамперед для правової дійсності.

Розв'язання сучасних питань удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні традиційно викликає підвищений інтерес в науковому середовищі. Серед вчених-правників варто відзначити роботи таких дослідників, як Л.В. Хомко, Х.Ю. Кульгавець, Д.В. Задихайло, В.М. Махінчук, В.М. Селіванов, О.В. Гарагонич, В.С. Щербина, Б.Ф. Соркін, К.С. Лебьодкін тощо.

Не дивлячись на величезний масив досліджень, актуальність теми зумовлена вимогами реформування державного регулювання підприємницької діяльності відповідно до Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1], наявністю карантинних обмежень, що впроваджені у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби, складної політичної, економічної системи й недосконалістю правових механізмів.

Враховуючи вищевикладене, метою статті є з'ясування, виокремлення, правова характеристика найактуальніших проблем державного регулювання підприємницької діяльності в Україні й перспектив щодо реформування останнього.

Конституція України закріплює підприємництво як найважливіше право людини й громадянина. Згідно зі статтею 42 Основного Закону, кожен має право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом. Своєю чергою держава забезпечує захист конкуренції в цій сфері виключно законами, визнає гарантії та правові основи підприємництва (ст. 91 Конституції України) [2].

Відповідно до статті 42 Господарського кодексу України, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власній розсуд господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [3].

Закріплення підприємницької діяльності в Конституції України й інших нормативно-правових актах доводить, що державне регулювання виступає гарантом розвитку й функціонування підприємницької діяльності, але натепер, під час усвідомленої та неодноразово підкресленої державою ролі й значущості підприємництва, насправді дуже мало уваги приділяється як розвитку й підтримці, так і створенню дієвої та комфортної інфраструктури для нього.

Проблеми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні існували завжди, однак ні разу ще за часи незалежності нашої країни не нагромаджувалось такого величезного їх переліку й не простежувалась така нейтральність держави до розв'язання останніх.

Не можливо не погодитись із думкою О.О. Костенко, який зазначає: «<...> у США вже понад 60 років існує Адміністрація у справах Малевого Бізнесу (U.S. Small Business Administration), яка надає фінансову й консультативну підтримку й виступає гарантом перед кредиторами. В Ізраїлі уряд створює державні венчурні фонди, що інвестують у різні стартапи. Країни Європейського Союзу реалізують сотні національних і регіональних програм розвитку підприємництва, за якими малі підприємства кредитуються на десятки мільярдів євро щорічно» [4, с. 197].

На жаль, можемо говорити, що в Україні нині відсутня будь-яка політика розвитку підприємництва. Український фонд підтримки підприємництва працює лише формально. За словами Г.І. Сисина, «Місцеві фонди підтримки підприємництва перетворилися в «тихі гавані» для відставних політиків. Регіональні програми розвитку підприємництва існують тільки на папері, не маючи достатнього фінансування» [5, с. 371].

Щодо місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування, то можемо говорити, що останні не приділяють малому бізнесу належної уваги. Банківські установи уникають співпраці з підприємцями, встановлюючи надто великі кредитні відсотки й умови кредитування. Розглядаючи адміністративний аспект, можемо сказати, що й досі існує надвелика кількість дозволів, норм і ліцензій, велика кількість неефективних і корумпованих перевірок. Недостатньо ефективною є і чинна система державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обмежень (у тому числі й на земельні ділянки), яка сприяє виникненню адміністративних бар'єрів, що стримують розвиток господарської діяльності. Поширюється монополізація

бізнесу підприємствами-гігантами, що свідчить про повну пасивність Антимонопольного комітету України.

Виходячи з вищезазначених обставин, у науковій економічній і правовій доктрині почало відбуватись структурування проблем державного регулювання підприємницької діяльності в Україні з метою кращого їх викладення, обговорення та пошуку шляхів розв'язання останніх. У зв'язку з вищезазначеним, з'являються різні підходи до класифікації проблем державного регулювання підприємницької діяльності в Україні.

Так, М.С. Кравченко зазначає, що проблеми у сфері підприємництва в Україні спостерігаються як на макро-, так і на мікрорівні. Деякі з них носять настільки глобальний характер і так вкоренились на вітчизняних теренах, що їх розв'язання можливе лише у випадку запровадження кардинальних економічно-правових реформ або повного демонтажу наявної економіко-правової системи [6, с. 204].

Саме тому вчена пропонує класифікувати проблеми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні на:

- проблеми на макрорівні (незначна чисельність підприємств малого й середнього бізнесу, а також нетривалість їх життєвого циклу, що зумовлено відсутністю їх державної підтримки; високі витрати часу на проходження офіційних процедур для започаткування підприємства; високі витрати часу й коштів підприємців на реєстрацію власності; торговельна, а не виробнича орієнтація діяльності підприємницького сектора тощо);

- проблеми на мікрорівні (низька продуктивність праці й вмотивованість працівників; високі витрати часу на підготовку податкових документів; ухилення від оподаткування; проведення тіншових операцій і виведення капіталу за межі країни тощо) [6, с. 205].

Спираючись на галузі суспільного життя та господарства в Україні, пропонуємо запровадити таку класифікацію актуальних проблем, що існують у сфері державного регулювання підприємницької діяльності в Україні:

- *Політичні проблеми.* Щодо розкриття зазначеної проблематики існують два підходи: широкій, який під політичними проблемами розуміє всі проблеми державного регулювання, тому що засновується на теорії співвідношення понять «державне регулювання» та «державна політика» як однорідних. У нашому дослідженні вважаємо за необхідне використати вузький підхід, за яким оремо розглядати проблеми впливу політики на державне регулювання підприємницької діяльності в Україні. До таких проблем варто відносити: прийняття корисливих політичних рішень у бік підприємств-гігантів; монополізація підприємницької діяльності під політичним впливом; відсутність політичної волі для прийняття відповідного законодавства щодо фінансування підприємницької діяльності; територіальна нерівномірність розвитку малого підприємництва й недостатня роль малого бізнесу у формуванні місцевих ринків тощо. На жаль, в Україні політика в праві повністю заблокувати розвиток підприємницької діяльності, оскільки в більшій своїй частині підвладна українським монополістам, а з недавнього часу ще й світовим підприємствам-гігантам;

- *Економічні проблеми.* До таких належать: складність доступу до фінансово-кредитних ресурсів; нестабільна валютна система; відсутність мотивації до інвестиційної та інноваційної діяльності; низька конкурентоспроможність вітчизняних підприємств; відсутність внутрішнього попиту на інновації в підприємстві; недостатня розвиненість інфраструктури підтримки малого підприємництва; низька активність бізнес-асоціацій; виведення грошових коштів (прибутків) підприємства за кордон у зв'язку з жорсткою національною податковою політикою тощо;

- *Проблеми міжнародного співробітництва.* До таких належать: низький рівень міжнародного співробіт-

ництва й гармонізації українських стандартів з європейськими; міжнародне співробітництво здійснюється лише з метою монополізації українських ринків зарубіжними корпораціями тощо;

– *Проблеми інформаційно-технічного забезпечення*: недостатній рівень інформаційно-консультаційної підтримки малого бізнесу; бездіяльність бізнес-центрів і бізнес-інкубаторів; необізнаність підприємців на регіональному рівні в останніх досягненнях науково-технічного прогресу й новітніх технологіях ведення підприємницької діяльності тощо;

– *Проблеми соціальної деградації населення*: відсутність бажання розпочинати власну справу через відсутність державних гарантій і захисту; побоювання ризику банкрутства тощо;

– *Проблеми безпеки здійснення підприємницької діяльності*. До таких проблем варто віднести: часті перевищення повноважень правоохоронними органами, керівниками органів місцевого самоврядування, які з метою власної наживи перешкоджають веденню підприємницької діяльності; рейдерські захоплення успішних підприємств; бандитизм; ведення військових дій на Донбасі, що породжує загальну нестабільність у країні тощо;

– *Проблеми правового забезпечення*. На нашу думку, натеper проблема якісного правового забезпечення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні є найактуальнішим і нагальним для розв'язання питань, адже всі інші дії щодо розвитку підприємництва безпосередньо опираються на нормативно-правову базу.

Характеризуючи істотні ознаки правового забезпечення, О.Є. Костюченко визначає правове забезпечення як правову діяльність у формі реалізації, захисту, охорони прав і свобод або їх закріплення. Науковець зазначає: «Якщо виключити норми права, які утворюють правові умови реалізації прав і свобод, то, відповідно, забезпечення втрапить нормативність і перестане бути правовим; у разі виключення засобів реалізації прав і свобод закріплені норми права втратять свою дієвість; відсутність гарантій нівелює обов'язок держави створити умови користування правами й свободами; виключення охорони унеможливує запобігання порушенням прав і свобод; відсутність захисту зробить неможливим відновлення порушених прав. Виключення з необхідних ознак безперервної діяльності суб'єктів права загалом робить неможливим увесь процес забезпечення, починаючи від створення правових умов реалізації прав і свобод і завершуючи охороною цих прав і свобод, а в крайньому разі – й захистом порушених прав. Таким чином, правове забезпечення – це безперервна діяльність суб'єктів права в межах їх компетенції зі створення правових умов усіма правовими засобами щодо закріплення, реалізації, гарантування, охорони й захисту прав і свобод осіб та їх груп» [7, с. 12].

Враховуючи вищезазначене, під *правовим забезпеченням підприємницької діяльності* пропонуємо розуміти комплекс юридичних норм, закріплених у Конституції України, законодавчих, нормативно-правових актах та актах індивідуального характеру, які встановлюють правила поведінки суб'єктів підприємництва під час здійснення ними господарської діяльності, а також визначають гарантії, захист, охорону й міру відповідальності за порушення цих правил.

Як бачимо, правове забезпечення підприємницької діяльності за суб'єктивним станом має подвійну правову природу: по-перше, з погляду публічного права органи публічної адміністрації стосовно суб'єктів підприємництва є, з одного боку, зобов'язаними й мають забезпечувати їхні законні права й інтереси, з другого боку, у випадку порушення ними прав споживачів, антимонопольного, податкового, екологічного законодавства – мають право застосовувати щодо них заходи адміністративного примусу. По-друге, з погляду приватного права вони не мають

права втручатися в діяльність суб'єктів господарювання, що виявляється в різних формах захисту підприємців та утворення для них сприятливого підприємницького середовища [8, с. 47].

Тож можна говорити, що сутність правового забезпечення підприємницької діяльності виявляється в чіткому, послідовному й однозначному здійсненні органами державної влади й місцевого самоврядування повноважень щодо упорядкування правовідносин, які виникають у сфері реалізації конституційного права на підприємництво й утворення дієвої системи державних гарантій щодо підтримки й сприяння підприємницької діяльності. Правове забезпечення створює те середовище, в якому діє підприємств, гарантуючи йому державний захист прав власності, рівність прав і свободу підприємницької діяльності, вільну й законну конкуренцію.

Виходячи з проведених досліджень, вважаємо за необхідне визначити ознаки правового забезпечення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні, а саме:

- чітко визначений нормативний характер;
- правове забезпечення є цілісним правовим механізмом в організації структури державного управління;
- здійснює вплив на життя суспільства, сприяє розвитку процесів, які в ньому розвиваються, або припиняє їх;
- правове забезпечення слугує меті – укріпленню державного й політичного режиму в країні;
- виступає гарантом захисту й укріплення законності й правопорядку в суспільстві;
- правове забезпечення підлягає само урегулюванню за допомогою моральних, релігійних і корпоративних норм;

- правове забезпечення завжди викликає юридичні наслідки. Такими наслідками слугує юридична відповідальність підприємців і держави за свої дії перед законом.

Враховуючи все вищезазначене, до проблем правового забезпечення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні вважаємо за необхідне віднести:

- невизначеність пріоритетності законодавчих актів щодо регулювання підприємницької діяльності;
- ускладненість та об'ємність нормативної бази;
- постійні зміни й доповнення до законів;
- нестабільність і внутрішня суперечливість законодавчих актів та окремих їх норм щодо регулювання підприємницьких відносин;
- диспропорція в співвідношенні законів і підзаконних актів, їх декламаційність;
- відсутність у багатьох законах механізмів їх реалізації;

- недооцінка питань, пов'язаних із реалізацією прав і свобод людини й громадянина, гарантованих міжнародними конвенціями, що були підписані й ратифіковані Україною;

- складна процедура отримання дозволів і погоджень;

- неналежне регулювання антимонопольного законодавства;

- нестабільне й вкрай тяжке для підприємництва податкове законодавство й податкове навантаження;

- неналежне антирейдерське законодавство тощо.

Запропонований нами перелік проблем державного регулювання підприємницької діяльності в Україні вражає і, на жаль, не вичерпний, що ще раз говорить про необхідність держави в особі органів державної законодавчої та виконавчої влади звернути увагу на підприємництво, адже країна продовжує займати позиції значно нижче, ніж сусіди. Особливо це помітно за такими показниками, як отримання доступу до енергопостачання, сплати податків і транскордонної торгівлі.

Однак є і позитивні новини – це підвищення позиції України в рейтингу Світового банку “Doing Business” на

5 пунктів, що дає змогу посісти на 71 позицію зі 190 можливих. Підвищення позиції України в рейтингу Світового банку «Doing Business» є одним із ключових стратегічних індикаторів реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [4, с. 197].

Варто вказати, що надто важливим кроком натеper стало взяття за основу Верховною радою України законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перших кроків дерегуляції бізнесу шляхом страхування цивільної відповідальності» (реєстр. № 3361), що був поданий народним депутатом України О.В. Бельшовою та іншими. Законопроект, зокрема, передбачається: упорядкування процедури проведення перевірок суб'єктів господарювання щодо техногенної та пожежної безпеки; зменшення адміністративного тиску на суб'єктів господарювання; забезпечення гарантій щодо відшкодування шкоди; удосконалення механізму координації між відповідними органами нагляду, господарчими суб'єктами й установами, що забезпечують надання фінансових послуг; удосконалення процедур правового, організаційного й фінансового реагування на наслідки подій, що відбулись у результаті техногенних аварій і пожеж, зокрема щодо взаємодії із постраждалими; гармонізація законодавства України із законодавством Європейського Союзу у сфері безпеки об'єктів підвищеної небезпеки [9].

Отже, маємо надію, що вказаний законопроект є першою, але надійною сходинкою в удосконаленні державного регулювання підприємницької діяльності в нашій державі.

Натомість варто вказати, що підприємництво в Україні нині дуже потребує прозорого державного регулювання, що повинно покласти край обтяжливим адміністративним процедурам і корупції. Таким чином, перспективними напрямками реформування державного регулювання щодо покращення умов для ведення підприємницької діяльності в Україні є:

1. Приведення до порядку й уніфікація національного законодавства у сфері державного регулювання підприємницької діяльності шляхом скасування дублювальних норм регулювання, позбавлення компетенції на місцях підміни закону локальними нормативно-правовими актами тощо.

2. Розробка й впровадження нових правил регулювання підприємницької діяльності. Як показує досвід здійснення політики дерегулювання в економічно розвинених країнах, основним компонентом її змісту є впорядкування процедур формування регулювальних правил. Метою такого впорядкування є запобігання розробки й прийняття органами виконавчої влади й місцевого самоврядування нових неефективних правил, знищення корупційних норм старого управління, що надасть можливість сформувати нові й ефективні умови господарювання, які будуть сприяти спрощенню ведення бізнесу.

3. Реформа державної служби, яка повинна здійснюватися виходячи із завдань політики дерегулювання, реалізуючи такі правила взаємодії в органах виконавчої влади

й місцевого самоврядування, які будуть мінімізувати стимули до вибудовування адміністративних бар'єрів.

4. Спрямування державних коштів на залучення інвестицій у промисловість, розвиток високих технологій, а не в фінансовий сектор й спекулятивний капітал.

5. Забезпечення доступних кредитних ресурсів для бізнесу. Вартість кредитів повинна бути помірною, особливо для малого й середнього підприємництва.

6. Скорочення капітальних видатків із метою погашення заборгованості з податку на додану вартість (далі – ПДВ) та авансових переplat податків. Держава незаконно вилучає обігові кошти з підприємницької діяльності для безоплатного використання у своїх цілях коштом системи авансових платежів і затримки відшкодування підтвердженого обсягу ПДВ, сплаченого підприємцями. Така практика має бути скасована, оскільки підприємці сплачують податки понад суму, яку вони повинні сплати згідно з податковим законодавством.

7. Удосконалення державного планування (прогнозування) підтримки й розвитку підприємництва шляхом вироблення системи моніторингових заходів і реалізації регуляторних актів у сфері дерегуляції, напрацювання порівняльних показників та індикаторів функціонування підприємництва.

8. Впровадження дієвих інструментів підтримки підприємництва. Якщо податкова система є несприятливою для розвитку господарської діяльності, то необхідно впровадити локальні механізми, які повинні компенсувати недоліки такої системи, а також частково й інші вади економіки (корупція, недосконалість ринкових інститутів, брак фінансових ресурсів тощо).

9. Демоніполізація ринків. Монополізація ринку стала основною стратегією ведення підприємницької діяльності в нашій державі. В Україні діє ціла система адміністративних бар'єрів для розвитку конкуренції, не кажучи вже про антиконкурентні узгоджені дії.

Отже, як бачимо, для України проблема реформування державного регулювання підприємницької діяльності – це не питання розвитку, а питання самого існування держави, тому її розв'язання має бути пріоритетним в Україні. Саме тому вдосконалення правового забезпечення державного регулювання діяльності підприємців має стати правовою стратегією держави, органів публічної адміністрації та суб'єктів підприємництва, яка містить правила, способи й методи регулювання господарських відносин; закріплення господарського правопорядку в економіці; виконання вказівок держави, умов договорів, національних і регіональних програм соціально-економічного розвитку. Своєю чергою державні органи як основні суб'єкти державного регулювання повинні зробити все можливе, щоб Україна стала високо підприємницькою державою. Результатом подолання проблем і реформування державного регулювання підприємницької діяльності в Україні стане якісне й стале поліпшення бізнес-клімату, його поступове наближення до найкращих практик європейських країн. Враховуючи все вищезазначене, пріоритетом подальших досліджень нами визначено проведення правового аналізу алгоритму й наслідків впровадження запропонованих реформ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27 червня 2014 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>.
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16 серпня 2020 р. № 463-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
4. Костенко О.О. Проблеми державного регулювання підприємницької діяльності. *Теорія та практика економіки та інтелектуальної власності*. 2018. С. 194–201.
5. Квасній З.В., Сисин Г.І., Щербан О.Я. Економіко-правові проблеми функціонування та розвитку малого підприємництва в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 371–375.

6. Кравченко М.С. Сучасні проблеми розвитку підприємництва в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку економіки Донбасу і Приазов'я* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 25–26 травня 2017 р. Маріуполь, 2017. С. 204–205.
7. Костюченко О.Є. Визначення поняття «правове забезпечення». *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2015. № 1 (68). С. 11–16.
8. Ямкова І.М. Напрямки вдосконалення правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні. *Економіка і право*. 2013. № 2. С. 47–51.
9. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перших кроків дерегуляції бізнесу шляхом страхування цивільної відповідальності від 17 квітня 2020 р. № 3361. *База даних «Законодавство України»*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68625.